

3. Конопляста С. Ю., Сак Т. Б. Логопсихологія: навч. посіб. за ред. М. К. Шеремет. Київ: Знання, 2010 293 с.
4. Плющакова І. Г. Специфіка взаємодії батьків з дітьми дошкільного віку із порушеннями мовленнєвого розвитку. *Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти: зб. наук. пр. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди; за заг. ред. Ю. Д. Бойчука. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2023. С. 513-516.*
5. Трофименко Л. І. Особливості розвитку особистості дошкільників з мовленнєвими порушеннями. *Донбаський державний педагогічний університет. 2018. №8. С. 224-229.*

Рібцун Юлія Валентинівна

кандидатка педагогічних наук, старша наукова співробітниця,
старша наукова співробітниця відділу логопедії,
*Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України
м. Київ, Україна*

ЛОГОРИТМІКА ЯК ЗАСІБ ПСИХОМОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

Нейрофізіологічні механізми, що лежать в основі почуття ритму, забезпечують рівномірне, структуроване, підпорядковане певним законам чергування та послідовності природних (незмінна складова функціонування усіх систем організму, серцебиття, зміна частин доби, пір року), музичних (звуки та паузи різної тривалості), мовленнєвих (чергування наголошених і ненаголошених складів), рухових (чергування ритмічних рухів), зображувальних (лінії, штрихи, мазки, візерунки) елементів у просторі (архітектура, живопис) чи часі (музика, мовлення). Ритм є своєрідним активатором психомовленнєвого розвитку дітей, адже ритмічна стимуляція, поєднуючись з музичною та мовленнєвою, сприяє організації дій дитини. Саме такі можливості у роботі з дітьми, особливо переддошкільного, дошкільного та молодшого шкільного віку, забезпечує логопедична ритміка.

Питання використання логопедичної ритміки у закладах дошкільної та загальної середньої освіти для роботи з дітьми з порушеннями мовлення висвітлювались цілою плеядою вчених і практиків, зокрема Л. Бегас, С. Гандзюк, О. Золотарьовою, Г. Кавиліною, О. Кілінсько-Евертовською, М. Коваленко, І. Конюк, Л. Куравською, Л. Лісовою, О. Майчук, В. Найдич, Ю. Рібцун, С. Садовенко, Г. Хілько, О. Шпирною, Л. Чесноковою, А. Щолоковою, Р. Юровою [1; 2].

Водночас майже відсутні дослідження щодо використання логопедичної ритміки під час роботи з дітьми раннього віку із затримкою мовленнєвого

розвитку – порушенням мовлення у дітей віком до трьох років з нормотиповим вербальним і невербальним інтелектом [5, С. 86].

Логопедична ритміка являє собою полімодальний метод логопедичної інтервенції засобом використання вербальних, музичних і рухових компонентів, спрямований на реалізацію корекційно-розвивальних, навчально-виховних, загальнооздоровчих завдань (Рібцун, 2026).

Логопедична ритміка включає спів, слухання музики, ігри на музичних інструментах, музично-вокальні етюди, безмузичні, музично-ритмічні, сенсорно-рухові, рухово-кінетичні, слухо-рухово-кінетичні вправи, котрі використовуються з урахуванням психомовленнєвих можливостей і віку дітей.

Застосування логопедичної ритміки в закладах освіти доцільно здійснювати з одночасним впровадженням авторського логопсихосинергетичного підходу (Рібцун, 2021) [4]. Незважаючи на вживання усталеного поняття «логопедична ритміка», або «логоритміка», до використання зазначеного методу залучають різних фахівців. Координатором усієї роботи виступає логопед, який допомагає спланувати спільну діяльність, намітити шляхи реалізації обраних стратегій. Однією з ключових фігур є музичний керівник, який забезпечує добір музично-ігрового матеріалу та музичний супровід логоритмічних занять. Інструктор з фізичної культури вводить у свої заняття ті рухи, які відпрацьовуються під час логоритміки. Вихователі беруть активну участь у логоритмічних заняттях, надають організаційну допомогу у їх проведенні, разом із логопедом розучують з дітьми мовленнєвий матеріал, який закріплюється батьками вдома. Практичний психолог застосовує логоритмічні вправи для розвитку вищих психічних функцій, нормалізації м'язового тону, емоційно-вольової сфери.

Інтегративний вплив логоритмічних ігор-занять на дітей з особливими мовленнєвими потребами забезпечує (Рібцун, 2026):

- аналізаторний розвиток засобом включення тактильного, зорового, слухового, по можливості смакового та нюхового обстеження предметів, визначення їх оптико-просторового розташування, вироблення аналізаторних реакцій на окремі мовленнєві та немовленнєві звуки;
- праксичний розвиток із залученням мімічних, артикуляційних, окорухових, пальчикових, загальнорозвивальних вправ, нормалізації м'язового тону, рухової координації, диференціації кінестетичних, кінетичних, м'язових відчуттів;
- мнестичний розвиток завдяки запам'ятовуванню мовленнєвого, ритмічного, музичного, рухового матеріалу, спираючись на зорову, слухову, рухову увагу (фотографії, предметні картинки, візуальні, аудіальні, рухові ейдетичні образи);
- мисленнєвий розвиток прийомами аналітико-синтетичної діяльності (колір, форма, розмір предметів), класифікації, узагальнення, встановлення причинно-наслідкових зв'язків (типу зелене, не зелене);

- мовленнєвий розвиток посередництвом:
  - а) розрізнення слів-паронімів зі звуками, далекими за акустико-артикуляційними ознаками (на кшталт де мама, а де баба; фонематичне сприймання на перцептивному рівні);
  - б) проспівування голосних на одному видиху (голосова, дихальна функція, звуковимова, просодика, фонетичні акценти);
  - в) ритмічного промовляння прямих (типу ба, ву), обернених (ап, уф) складів;
  - г) уточнення імпресивного словника (на кшталт частин тіла);
  - г) відпрацювання логічного наголосу (повторення за дорослим типу мама тут, мама тут);
  - д) актуалізація експресивного словника (нумо, швидше називай; хто це / що це відгадай);
  - е) утворення множини знайомих іменників з дотриманням правильного наголосу (м'яч – м'ячі), зменшувально-пестливих форм без зміни голосних (приголосних) у корені слова (собака – собачка) (на матеріалі предметних зображень; імпресивне, по можливості експресивне мовлення; фонетичне, складове, морфологічне, граматичне ймовірне прогнозування, контроль);
  - є) домовляння слів, завершуючи речення з опорою на сюжетні картини (У баби Нани... банани) (імпресивне, по можливості експресивне мовлення; смислове, синтаксичне прогнозування);
  - ж) активізації мовлення, вироблення бажання говорити, стимуляції включення в колектив одноліток;
- темпо-ритмічний розвиток шляхом формування та удосконалення музично-ритмічного відчуття, паузації з використанням плескання, тупотіння, відстукування, на матеріалі ізольованих звуків, складів, слів;
- емоційний розвиток активізацією контрастних почуттів (радість-сум), регуляцією процесів збудження та гальмування (І навшпиньках походити, щоб нікого не збудити), виробленням інтонаційної виразності (О? Е!).

Перші логоритмічні ігри-заняття можуть бути безмовленнєвими, з акцентом на слухання музики, відчуття ритму, виконання вищезазначених вправ спільно з дорослим. Дорослий проспівує рядки, в яких, наприклад, згадуються частини тіла. Як тільки назва прозвучала, дорослий торкається відповідної частини тіла дитини (...Мушка сіла Насті (ім'я дитини в давальному відмінку) на вушко – торкається вуха, запитує: «Де вухо / вушко?»).

Щоб зробити логоритміку мовленнєвою, доцільно викликати у малюка при відсутності чи автоматизувати при наявності голосні звуки та приголосні раннього онтогенезу.

Наведемо зразки прийомів постановки (викликання) голосних звуків (Рібцун, 2017) [3]:

1. [a]: 1) відкрити рот і злегка натиснути на верхню частину живота з одночасним видихом: «А-а-а!»; 2) відкрити рот і протяжно промовляти «А-а-а...» (при цьому дорослий злегка натискає на спинку язика стерильним шпателем);

2. [e]: 1) промовляти [a], розтягуючи губи та зменшуючи відстань між зубами: «Е-е-е!»; 2) протяжно вимовляти «І-і-і...» (при цьому дорослий натискає стерильним шпателем на передню частину спинки язика): «Е-е-е...»;

3. [и]: 1) промовляти звук [і], відсуваючи язик у формі гірки вглиб ротової порожнини: «И-и-и!»; 2) висунути нижню щелепу вперед, зробити тривалий видих: «И-и-и...»; 3) промовляти «Пі-і...» (дорослий натискає стерильним шпателем на передню частину спинки язика): «И-и-и!»;

4. [і]: 1) з губами, розтягнутими в усмішку, промовляти звук [a], просуваючи язик до передніх різців: «І-і-і...»; 2) промовляти [x'] (дорослий натискає шпателем на передню частину спинки язика): «Пъх – пй – пі-пі-і-і – і-і-і...»; 3) промовляти [з] (дорослий натискає шпателем на передню частину спинки язика, щоб утворилася щілина між середньою частиною спинки язика і піднебінням): «Пз – пй – пі-пі-і-і – і-і-і...»; 4) промовляти [e], звузивши відстань між зубами до щілини: «І-і-і...»;

5. [o]: 1) обхоплюючи губами круглий льодяник на паличці або шийку пластикової пляшки, видихати: «О-о-о...»; 2) протяжно промовляти «О-о-о...» (дорослий при цьому натискає на передню частину язика стерильним шпателем і дещо відсовує його вглиб рота): «О-о-о...»;

6. [y]: 1) обхопивши губами тоненьку трубочку, робити тривалий видих: «У-у-у...»; 2) протяжно промовляти звук [y] (при цьому дорослий натискає шпателем на передню частину язика і дещо відсовує його вглиб рота): «У-у-у...».

З дітьми раннього віку із ЗМР доцільно промовляти голосні, демонструючи при цьому відповідні букви. Під час ігор-занять дорослий показує і називає предмети, в назвах (форма, колір) яких наявний той чи інший звук, акцентовано виділяє голосні, які дитина підхоплює за зразком (жо-о-овтий, лимо-о-он – о-о-о або о-огірок, о-овал – о-о-о; ква-адра-ат, книжка-а – а-а-а; три-икутни-ик, листочки-и – и-и-и або си-иній, ки-ит – и-и-и; крууг, каву-ун – у-у-у; зе-еле-ений, пе-ере-ець – е-е-е) (Рібцун, 2026).

Під легку ритмічну музику дорослим доцільно промовляти віршовані рядки, насичені тим чи іншим голосним звуком. Промовляння варто супроводжувати сюжетними картинками або програванням з невеликими за розміром іграшками, злегка відстукуючи ними ритм. Дитина завершує рядок, промовляючи відповідний голосний: Мама доню колихала і тихесенько співала: «А-а-а!». В небі сонечко зійшло, зазирнуло у вікно: «О-о-о!». Не хоче каші ведмежа мале, сердиться воно й реве: «Е-е-е!». Загубилась в Олі іграшка в траві і заплакала та гірко: «І-і-і!». Заграв Петрик на дуду, а ми чуємо лиш «У-у-у!». Тихо, котику, ходи, наших діток не буди: «И-и-и!» (Ю. Рібцун). Більш повно це буде відображено в авторському навчально-методичному посібнику «Затримка мовленнєвого розвитку у дітей: логопсиходіагностика та компенсація».

Отже, використання логоритмічних ігор-занять у групах для дітей раннього віку, зокрема з затримкою мовленнєвого розвитку, з урахуванням логопсихосинергетичного підходу, є важливою складовою комплексної інтегративної корекційно-розвивальної роботи різнопрофільних фахівців (вихователів, учителя-логопеда, інструктора з фізичної культури, музичного керівника, практичного психолога) в закладі дошкільної освіти.

Література

1. Заняття з логоритміки в групах для дітей із заїканням. / Р. А. Юрова, А. В. Щолокова. Київ, 2000. 50 с.
2. Золотарьова О. І., Чеснокова Л. В. Заняття з логоритміки для дітей з вадами мовлення. Харків : ВГ «Основа», 2019. 160 с.
3. Рібцун Ю. В. Абетка постановки звуків. *Палітра педагога*. 2017. №3. С. 13-17. URL: <https://tinyurl.com/ys8n9bt8>
4. Рібцун Ю. В. Використання логопсихосинергетичного підходу у задоволенні особливих мовленнєвих потреб. *Věda a perspektivy*. № 1(8). 2022. С. 164-175. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729772/>
5. Спеціальна педагогіка і психологія : сучас. термінол. словник. Київ : Генеза, 2024. 272 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744758>

Русскіна Катерина Денисівна

здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти
за спеціальністю «Спеціальна освіта»

Наукова керівниця:

Тельна О.А., кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри спеціальної педагогіки і психології
та інклюзивної освіти

КЗ«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

М. Харків, Україна

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний етап розвитку спеціальної та інклюзивної освіти в Україні характеризується посиленою увагою до проблем соціалізації та адаптації осіб з особливими освітніми потребами, зокрема дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Одним із пріоритетних напрямів державної освітньої політики є створення умов для максимально повноцінного залучення таких дітей у соціальне середовище, формування в них життєво необхідних компетентностей, що забезпечують відносну самостійність і готовність до подальшого навчання та життя в суспільстві. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема формування соціально-побутових навичок у дошкільнят із порушеннями інтелектуального розвитку, оскільки саме ці